

Наконечна І. В.,
<https://orcid.org/0000-0001-9405-4621>
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Національної академії Служби безпеки України

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

THE CONCEPT AND ESSENCE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL RELATIONS REGARDING ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Стаття присвячена визначенню поняття та сутності адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. Виявлено, що базовим розумінням правовідносин є їхня приналежність до форми реалізації суспільних відносин. Модель поведінки при таких взаємозв'язках завжди є нормативно визначеною, а змістова складова – врегульованою. Визначено, що адміністративно-правові відносини опосередковують функціонування високорозвинених систем, будучи об'єктивізацією процесів врегулювання суспільного і державного життя. Їхня специфіка визначається за сукупним виявом двох характерних чинників: загальних ознак правовідносин, без урахування галузевої приналежності (наприклад, їхній склад, урегульованість правовою нормою тощо) та спеціальних параметрів, що визначають їхню (а) приналежність до відповідної галузі права, (б) зміст конкретної взаємодії. Визначено, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є різновидом правових зв'язків, породжених існуванням адміністративної норми, що дозволяє/зобов'язує до вчинення певної дії чи утримання від неї задля реалізації конкретного завдання у межах адміністративно-правового механізму реалізації цього процесу. Узагальнено, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції характеризуються такими ознаками: (1) є різновидом правових відносин, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, є його невід'ємною частиною, що репрезентує основи функціонування цієї системи як цілісної та взаємозалежної від кожного з її компонентів, а також сутність відповідних заходів та процес супроводжувальної діяльності задля виконання її завдань; (2) такі відносини виникають та функціонують у межах двох парадигм їхнього розвитку (міжнародної та національної), різниця між якими полягає у наявності виключної рівноправності сторін взаємодіючих відносин та відсутності такого імперативу; (3) мають конкретне об'єктне спрямування, зумовлене необхідністю активізації як організаційних дій (службові, кадрові, фінансові аспекти тощо), так і практико-реалізаційних (здійснення охоронних, захисних, підтримуючих заходів задля убезпечення та нейтралізації загроз об'єктам національної безпеки України).

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правові відносини, євроінтеграція, забезпечення безпеки, національна безпека, правовий механізм, правові відносини.

The article is devoted to the definition of the concept and essence of administrative and legal relations of ensuring the national security of Ukraine in the conditions of European integration. It has been established that the basic understanding of legal relations is their belonging to the form of implementation of social relations. The model of behavior in such relationships is always normatively defined, and the content component is regulated. It is determined that administrative-legal relations mediate the functioning of highly developed systems, being the objectification of the processes of regulation of public and state life. Their specificity is determined by the combined manifestation of two characteristic factors: general signs of legal relations, without taking into account industry affiliation (for example, their composition, regulation by a legal norm, etc.) and special parameters that determine their (a) belonging to the relevant area of law, (b) the content of a particular interaction. It has been determined that administrative-legal relations to ensure the national security of Ukraine in the context of European integration are a kind of legal relations generated by the existence of an administrative norm, which allows / obliges to perform a certain action or refrain from it in order to implement a specific task within the framework of the administrative-legal mechanism for the implementation of this process. It is summarized that the administrative and legal relations to ensure the national security of Ukraine in the conditions of European

integration are characterized by the following features: (1) it is a kind of legal relations that form the administrative and legal mechanism for ensuring the national security of Ukraine in the conditions of European integration. They are an integral part of it, representing the basis for the functioning of this system as an integral and interdependent on each of its components. They also show the essence of the relevant measures and the process of accompanying activities to fulfill its tasks; (2) such relations arise and function within two paradigms of their development (international and national), the difference between which lies in the presence of exclusive equality of the parties to interacting relations and the absence of such an imperative; (3) have a specific objective direction, due to the need to intensify both organizational actions (official, personnel, financial aspects, etc.) and practical implementation (implementation of security, protective, supporting measures to ensure and neutralize threats to objects of national security of Ukraine).

Key words: *administrative-legal mechanism, administrative-legal relations, European integration, security, national security, legal mechanism, legal relations.*

Постановка проблеми. Впродовж останнього десятиріччя в науковій літературі з'явилося чимало праць, присвячених філософському й соціологічному аналізу проблем теорії та історії розвитку суспільних відносин [1], зокрема й адміністративно-правових [2, с. 58]. Розкриття їх специфіки порівняно з правовідносинами в науці загалом здійснюється саме через конкретизацію сфери, в якій складаються такі суспільні відносини [3, с. 60].

Захист суверенітету, забезпечення територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, відновлення її територіальної цілісності, реінтеграції тимчасово окупованих і неконтрольованих територій та відновлення миру – це пріоритетні завдання державної політики щодо забезпечення національної безпеки [4, с. 6]. Їхня реалізація у будь-якому випадку опосередковується різноманітними взаємозв'язками, адміністративні серед яких є панівними.

Враховуючи євроінтеграційний вибір України й динамічний та суперечливий характер її внутрішньополітичного життя [5, с. 18] вважаємо, що чітка доктринальна визначеність сутності адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції сприятиме формулюванню конкретних ініціатив щодо побудови нової безпекової моделі її функціонування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Представлена до аналізу тематика має свій опосередкований вияв у межах праць таких вчених як: К. Афанасьєв, А. Борко, Н. Галіцина, А. Даниленко, М. Криштанович, Л. Наливайко, А. Педан, Г. Пономаренко, І. Потапенко, Я. Пушак, А. Румянцева-Козовник, М. Скоробагатько, С. Стеценко, М.Флейчук, В. Франчук, Ю. Фролов, В. Хмелько та інших. Однак жоден із вищенаведених вчених не роз-

глядав цю проблематику як основний предмет дослідження.

Метою дослідження є визначення поняття та сутності адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Базовим розумінням правовідносин є їхня приналежність до форми реалізації суспільних відносин. Вони завжди наділені здатністю до розвитку, оскільки виникають на основі відповідних правових норм. Такі норми встановлюються і забезпечуються державою та знаходяться в постійній динаміці [6, с. 12]. Будучи суто соціальною ланкою, тобто соціальним ефектом об'єктивного права [7, с. 2], з одного боку, вони є засобом правового впливу на суспільні відносини і його результат, а з іншого – суспільним зв'язком між особами, що характеризується наявністю у них юридичних прав і обов'язків [8, с. 1018; 6, с. 13–14].

Тому логічно, що визначальну роль у процесі формування, розвитку та функціонування будь-яких правовідносин незалежно від сфери їх походження відіграє саме право, як той регулятивний їх механізм, що допомагає учасникам зорієнтуватись у певній моделі поведінки [2, с. 47]. Однак останнім часом у науковій літературі почали підіймати питання, пов'язані з переглядом сприйняття права в суспільстві, особливо тієї його частини, що врегульовує відносини між державою в особі уповноважених нею органів і громадянином, а саме – адміністративного права. Адміністративне право традиційно сприймалось як право управлінське, головна мета якого – імперативне врегулювання відносин державного управління. Але поступово, під впливом суспільних трансформацій, починають з'являтися нові підходи, відповідно до яких змінюється сприйняття не лише

самого адміністративного права, а й його ролі в регулюванні суспільних відносин [9, с. 50]. Так виникнувши на тлі необхідності наявності соціального управління, адміністративне право створює фундамент, основу для нормального та ефективного розвитку і функціонування високорозвинених суспільних систем. Таким чином адміністративне право можна з повним правом назвати не лише головним суспільним регулятором у нашій державі, а й основою, яка створює підвалини суспільного життя в державі [9, с. 53].

Загалом особливість і важливість адміністративно-правових відносин полягає в тому, що саме в них виявляється вся складність і комплексність адміністративного права [10, с. 74; 11, с. 80]. У свою чергу в теорії адміністративного права існують два основні підходи до визначення специфіки таких відносин. Згідно з першим підходом адміністративні правовідносини виникають у процесі державного управління, мають обов'язковий суб'єкт – орган державного управління (орган виконавчої влади), є відносинами влади-підкорення, у яких відсутня юридична рівність сторін. За другим підходом, адміністративні правовідносини виникають у сфері державного управління, можуть відбуватися між усіма суб'єктами адміністративного права в будь-якому їх поєднанні, поділяються відповідно до співвідношення прав та обов'язків суб'єктів на дві групи: відносини влади-підкорення та рівноправні відносини [12, с. 109; 13; 14; 15, с. 42–43; 2, с. 59].

Зокрема позиція К. Афанасьєва щодо сучасного формату адміністративних правовідносин стосується врахування категорій правопорядку, дисципліни, законності, конституційного принципу пріоритету прав і свобод людини, громадянина [16; 17, с. 28]. Узагальнено їх можна представити так: це суспільні взаємозв'язки, породжені існуванням адміністративної норми, учасники яких наділені взаємними обов'язками та правами в площині управління справами держави. При цьому залежно від учасника таких відносин різняться і їх різновиди, які й визначають модель поведінки потенційних учасників під час безпосередньої їхньої взаємодії [18, с. 96].

Також уточнимо, що вчені визначають різні ознаки (особливості) адміністративно-пра-

вових відносин [19, с. 196]. Оскільки вони є різновидом правових, тому мають загальні ознаки, властиві всім видам правовідносин. Зокрема, відзначаються такі ознаки як: первинність правових норм і, як наслідок, наявність регулювального впливу на конкретні суспільні відносини такої норми, що надає їм юридичної форми; регламентація правовою нормою дій (поведінки) сторін цих відносин, що надає їм юридичної сили; кореспонденція взаємних обов'язків і прав сторін правовідносин, визначена нормою права; специфічність складу правовідносин, елементами якого є суб'єкти, об'єкт і зміст (поведінка суб'єктів, суб'єктивні права та обов'язки) [12, с. 110]. Поряд із цими ознаками адміністративно-правові відносини мають і власні особливості, які й відрізняють їх від інших видів правовідносин [15, с. 42; 2, с. 51]. Аналіз основних із них дає можливість підтримати думку Г. Пономаренко про те, що: вони урегулюванні адміністративно-правовими нормами; виникають, змінюються та припиняються у сфері управління; як правило, обов'язковим суб'єктом таких відносин є орган (посадова особа), який наділений владними повноваженнями, однак вони можуть виникати і між рівними суб'єктами, тобто адміністративно-правові відносини не завжди є відносинами влади та підпорядкування, а можуть реалізовуватися й на засадах рівності сторін (горизонтальні адміністративно-правові відносини); можуть виникати за ініціативою будь-якої зі сторін; спори, що виникають між сторонами адміністративно-правових відносин, як правило, вирішуються в адміністративному порядку; відповідальність сторін за неналежне виконання своїх обов'язків настає перед державою [19, с. 197].

Відповідно, слід підтримати думку А. Педа-на, що варіацій уточнювальних чинників щодо змісту й сутності (ознак) аналізованих адміністративно-правових відносин існує досить багато. Найбільш прийнятним є здійснення їх класифікації за двома напрямками: 1) загальні, що притаманні всім без винятку суспільним взаємозв'язкам, породженим існуванням адміністративної норми, учасники яких наділені взаємними обов'язками та правами в площині управління справами держави; 2) спеціальні,

що притаманні тільки конкретному різновиду адміністративно-правової взаємодії [2, с. 57].

Таким чином, вищенаведене дає можливість узагальнити, що:

– базовим розумінням правовідносин є їхня приналежність до форми реалізації суспільних відносин. Модель поведінки при таких взаємозв'язках завжди є нормативно визначеною, а змістова складова – врегульованою;

– адміністративно-правові відносини опосередковують функціонування високорозвинених систем, будучи об'єктивізацією процесів врегулювання суспільного і державного життя;

– специфіка адміністративно-правових відносин визначається за сукупним виявом двох характерних чинників: загальних ознак правовідносин, без урахування галузевої приналежності (наприклад, їхній склад, урегульованість правовою нормою тощо) та спеціальних параметрів, що визначають їхню (а) приналежність до відповідної галузі права, (б) зміст конкретної взаємодії.

Отже, адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції можемо визначити як різновид правових зв'язків, породжених існуванням адміністративної норми, що дозволяє/зобов'язує до вчинення певної дії чи утримання від неї задля реалізації конкретного

завдання у межах адміністративно-правового механізму реалізації цього процесу.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість узагальнити, що адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції характеризуються такими ознаками:

– є різновидом правових відносин, що формують адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції, є його невід'ємною частиною, що репрезентує основи функціонування цієї системи як цілісної та взаємозалежної від кожного з її компонентів, а також сутність відповідних заходів та процес супроводжувальної діяльності задля виконання її завдань;

– такі відносини виникають та функціонують у межах двох парадигм їхнього розвитку (міжнародної та національної), різниця між якими полягає у наявності виключної рівноправності сторін взаємодіючих відносин та відсутності такого імперативу;

– мають конкретне об'єктне спрямування, зумовлене необхідністю активізації як організаційних дій (службові, кадрові, фінансові аспекти тощо), так і практико-реалізаційних (здійснення охоронних, захисних, підтримуючих заходів задля убезпечення та нейтралізації загроз об'єктам національної безпеки України).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хмелько В. Найзагальніші особливості суспільних відносин. Філософська думка. 1974. № 6.
2. Педан А. Адміністративно-правові відносини у сфері виконавчого провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 211 с.
3. Борко А. Поняття та особливості адміністративно-правових відносин у сфері функціонування судової системи України. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 59–64.
4. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія; Криштанович М., Пушак Я., Флейчук М., Франчук В. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
5. Наливайко Л. Державна політика у сфері забезпечення національної безпеки: досвід України та зарубіжних держав. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 13.03.2020). С. 18–20.
6. Danylenko, Anna (2021) The Innovative Paradigm of Space Relations Development. *Advanced Space Law*, Volume 7, 12–18. <https://doi.org/10.29202/asl/7/2>
7. Jeuland, Emmanuel (2020) Theories of Legal Relations. *Archive ouverte HAL*. Available online: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02539607/document>
8. Baklanova, Anna (2017) Legal Relations in Space Right. *Current Problems of Aviation and Space*, 3, 1017–1019.
9. Потапенко І. Роль адміністративного права в регулюванні суспільних відносин. *Європейські перспективи*. 2014. № 5. С. 50–54.
10. Скоробагатько М. Адміністративно-правові відносини у сфері експертно-криміналістичної діяльності органів внутрішніх справ України. *Європейські перспективи*. 2013. № 5. С. 74–76.
11. Стеценко С. Адміністративне право України : навч. посіб. К. : Атіка, 2008. 624 с.

12. Бахрах Д. Административное право: учебник; 3-е изд., пересмотр. и доп. М. : Норма, 2007. 816 с.
13. Петров Г. Советские административно-правовые отношения. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. 157 с.
14. Румянцева-Козовник А. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо запобігання насильства в сім'ї над дітьми. *Наше право*. 2013. № 11. С. 47–50.
15. Фролов Ю. Сутність та особливості адміністративно-правових відносин. *Наше право*. 2013. № 11. С. 41–46.
16. Афанасьев К. Сучасний формат адміністративних правовідносин. *Право України*. 2008. № 11. С. 20–26.
17. Галіцина Н. Адміністративні правовідносини у соціальній сфері. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 86; редкол.: Г. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2020. С. 27–37.
18. Педан А. Уточнювальні та відмінні фактори щодо змісту і сутності адміністративно-правових відносин в сфері виконавчого провадження. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27–28 жовтня 2017 року)*. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 96–97.
19. Пономаренко Г. Адміністративно-правові відносини, які виникають в управлінні забезпеченням національної безпеки Службою безпеки України. *Форум права*. 2007. № 3. С. 195–201.